

R. F. Harrod: *TOWARDS A DYNAMIC ECONOMICS*, London, Mac Millan 1949, IX + 169 pp.

Р. Ф. Херод је ученик и присталица Кејнзов. 1936 издао је дело *Коњунктурни циклус* у коме је применио Кејнзове идеје на теорију цикличних појава у привреди. За време рата био је у државној администрацији, а поново се вратио теориском раду овим делом, почетком 1949. Као присталица десног крила кејнзијанаца он је према политици послератне владе имао критичан став. Издао је у том духу *Страница британске лудости* (1946) и *Да ли су ове невоље потребне?* (1947). Тај његов став се примећује и у овом његовом делу.

Ова књига је вредна пажње због своје теориске разраде, управо због утицаја који је извршила на развој динамичке економије код других писаца. Критика његових теорија допринеће раширивању значења самог појма динамике у економској теорији.

Књига се састоји из пет предавања, које је Херод одржао на Лондонском универзитету у пролеће 1947. Материја која је обрађена обухвата врло широко поље — основе теорије прогреса, промене у становништву, технички прогрес, штедњу, акумулацију капитала и интересну стопу, теорију криза, односно коњунктурног циклуса, све до конкретних предлога за решавање текућих проблема. Оволико разних предмета обухватити у једну целину није био лак посао, и стога се има често утисак скоковитог излагања. Осим тога, обрада свега овога на око 170 страница изискивала је врло кондензовано и концентрисано излагање, уз врло висок степен апстракције. Најзад цела анализа је дата једним врло прецизним језиком.

При приказивању те материје треба истаћи да је она изложена у два вида, прво теориски, а затим конкретно-практички. Очигледно је да је Херодов циљ био да све ово изанализира да би дао критичке предлоге за привредну политику, како он сам каже напредних капиталистичких земаља, поглавито САД. На тај начин се преплићу оба вида излагања, и међу њима не може се повући одређена граница.

У *Аналима* (бр. 1) изнели смо једно широко објашњење динамике у економској теорији. Ту смо динамичним назвали сваки онај појам економске науке који је претстављао веран одраз конкретног стања и на тај начин био применљив на актуелни развој. То је даље значило да је низ појмова подвргнут темељној ревизији, после које су неки задржали своје место и важност а неки пали у други ред.

Код Херода у овој књизи несумњиво има и таквог, широко схваћеног динамизма. Али динамика код њега ипак значи нешто друго. Он је динамику схватио вишемање формално, у једном ужем

смислу, што је донекле и оправдано јер је он динамику супроставио статистици и теорији. Тако док статика преко прецизно условљених равнотежа посматра једно стање без увећавања или умањавања, и изналази законе по којима се привреда нужно враћа у то стање равнотеже, ако буде из њега избачена — дотле динамика не рачуна са стабилним основним условима, већ са привредом у којој се производња мења, и испитује степен тога мењања. То значи, да поновимо, да динамика рачуна са променама у основним условима, насупротив статистици код које су основни услови дати и познати.

Херод, међутим, не жели да искористи сву револуционарну могућност динамизирања економије, па да се супростави традицијама одлучно, као што се то код других писаца дешавало. Његова динамика обично није тако нова као што смо је ми у ширем смислу протумачили. Херод жели да задржи од достигнућа статичке теорије она за која сматра да су дефинитивно ушла као тачна у корпус економске теорије. (Ту он наводи: теорију слободне трговине, важност маргиналних трошкова код употребе производних фактора, анализирање једнократних промена које се више не понављају.)

Херодова је тежња да развија даље теориско наслеђе и зато тражи узор у својим претходницима. Он напр. сматра да су велики класици имали отприлике пола динамичких а пола статичких анализа, и да су само били несвесни разлике између једних и других. Нарочито је Рикардо интересантан за Херода, јер он основе Рикардове теорије анализира као да су динамички. Међутим то цитирање Рикарда, маколико да је вешто и убедљиво, не мора бити и оправдано, јер од Рикарда до данас проблеми су се изменили, тј. односи више нису исти. Рикардова применљивост данас је готово географски локализована и одређена, али никако не у развијеним капиталистичким земљама.

Зато се оправдано поставља питање: који је то свет који Херод посматра, као што је то учинила Џоан Робинсон у своме приказу — есеју („Динамика Г. Херода”, *Economic Journal*, март 1949). Ту је она истакла и друге критике које указују на нереалност Херодових теорија. Она му је замерила отсуство историје. По њеној критици, код Херода има само неки „ток времена”, који није историски условљен нити одређен. Осим тога Херод је изричито избацио политику и друштвене супротности из своје анализе.

Своју динамичку теорију Херод је приказао овако: у основи економског прогреса имамо три елемента 1) становништво (радна снага) 2) производња или приход по глави 3) количина расположивог капитала. Под ова три елемента он је после током излагања подвео и питање продуктивности, и питање проналазака и питања штедње и интереса као и њихов утицај на акумулацију капитала.

Како је већ напред истакнуто, ред којим он излаже своје теорије није целовит него растрган, тако да ће и приказ његових теорија личити на неповезане опаске.

Херод је напр. разрадио подробно однос штедње и акумулације, узимајући да одговори на питање да ли се штедња аутоматски прилагођава потребној акумулацији капитала. То је материја коју је он детаљно простуридао, навраћајући се неколико пута на њу. Одговор који је Херод дао, јесте негативан, као што се могло и очекивати од једног Кејнзовог ученика. Ту се заиста не би имало шта приговорити. Али метод је за критику јер се Херод, говорећи о штедњи служио индивидуалним критеријумима, кроз маргиналистичку концепцију „кривуље корисности прихода“.

Негативан одговор је дат и на питање: да ли можда каматна стопа може да обезбеди хармонију између штедње и потребе за капиталом — следећи и овде тачно Кејнзове идеје.

Следеће је било питање да ли можда манипулацијама са нивоом надница није могућно постићи хармонизирајуће дејство. И овде он иде утабаним стазама закључујући да ће пад надница само погоршати ствар, повећати дисхармонију.

Као што се види, излази да нема аутоматске хармоније између штедње и потреба за капиталом. Ово је по речима већ цитиране Џ. Робинсон централна теза из Кејнзове *Опште теорије* пројцирана на дути ток.

Међутим најинтересантнији је део књиге где Херод разрађује теорију криза, коњуктурног кретања у привреди. Кад се тај проблем динамички посматра, појављује се тешкоћа разликовања између циклуса и дугорочних тенденција развоја. И код њега ово осетљиво разграничење није потпуно јасно. Тако ако посматрамо случај, који је он узео, када је штедња мања од потреба за капиталом, тј. када је штедња недовољна онда нам пред очи излази слика развоја западних капиталистичких земаља у XIX веку: стална тежња ка све већем инвестирању, опасност од инфлације, степен развита мањи од могућег услед недостатка штедње-акумулације сретстава, штедња као друштвена врлина. Тако се Херодов циклус конкретизовао у времену и у простору.

Али није увек лако погодити шта иза његових теорија стоји, коју стварност он посматра. Ту се он огрешио о динамику схваћену онако у ширем смислу. Коју стварност дакле одражава горња слика? Пошто су развијене западне земље већ далеко иза описаног степена развита, значи да се та анализа односи на неразвијене земље XX века које тек ступају на пут индустријализације. Међутим динамичка економија описује најразвијеније облике привреде, и стога је грешка стаће неразвијених земаља подметати под анализе и под посматрања развијених.

Тако Херод, следећи своје шеме стриктно, не коригујући их историско-социолошким изучавањима, даје повода да се његове анализе примењују час на развијене час на неразвијене земље. И Кејнзове шеме и препоруке се морају пропустити кроз двојну призму, да би се разумело на шта се односе. Од тога истог зла пате и Херодове анализе. Напр. штедња. Према Хероду се на питање да ли је штедња корисна земљама високо развијеним не може одговорити, јер је он одбацио њену корисност, претпостављајући да је она претерана и стога се против ње треба борити. Али ми знамо да има читавих сектора и у најразвијенијим земљама који имају готово неограничену потребу за капиталом, и да је необично смело чак опасно рећи да је штедња непотребна. Тај се проблем не поставља само за неразвијене земље, како би неко можда био потстакнут да помисли, него и у Енглеској. Зато је штедња појам који треба динамично обрадити, и који је важан како за нас тако и за високо развијене земље. Само он захтева одговарајућа специфична прилагођавања.

Питање незапослености такође не подлежи хомогеном теориском разрађивању, нити су предложени лекови универзалне важности. Узмимо Херодову шему по којој он испитује пуно коришћење капацитета и пуно запосленост. Становништво се повећава брже од количине капитала, услед недовољне акумулације (штедње). То изазива незапосленост радне снаге. Усто примена техничких проналазака повећава ту незапосленост. Поставља се сада питање на које се земље односи оваква анализа и какви се лекови томе стању могу пронаћи? Ова незапосленост личи на незапосленост пренасељених неразвијених земаља. Према томе не могу се употребити лекови које је Кејнз препоручио, јер ће јавни радови изазвати притисак на тражњу потрошних добара, која ће надмашити понуду, што води у инфлацију. И нехотице Херод нас је довео до појма резервне армије рада. Такође смо могли да извучемо да политика јавних радова колико год да је популарно оружје економске политике, ипак мора опрезно бити употребљавана ако се се не желе произвести негативне последице.

Услед неодређености конкретизације његових теорија ми не можемо ни Херодове лекове и препоруке за конкретну политику примити са поверењем. Кад се од теорија, на тако блиском простору одмах прелази на конкретне савете, онда они увек изгледају некако исувише прости према претходним компликованим разматрањима и лако искаче питање да ли су они применљиви на фактично стање. Као да су такви писци заборавили да провере тачност својих конкретних модела. Тако је и Херод израдио читав систем предлога који имају крајњи циљ да апсорбују претерану штедњу — спуштање интересне стопе готово на нулу; стварање лагера робе који ће

деловати стабилизаторски, контрациклично; дефицитарно буџетирање (највише преко враћања пореза назад!); повећавање новчаних надница у истом степену у коме се повећава и производња. Све ово не мора имати важност чак ни у најразвијенијим земљама, јер је тешко замислити да оне немају такође, пред собом велике задатке и инвестиције. Има поља за инвестиције где се никад, према садашњим условима, не може очекивати да ће се из парцијелних средстава, аутофинансирањима или приватним улагањима добити довољно средстава, има их, даље, који немају сопствену акумулацију, где корист није очигледна нити блиска а ипак су од велике важности за заједницу. То Херод не узима у обзир при својој анализи, зато је и Херодова динамика само привидна и формална.

Херод према томе не би спадао у писце динамичне економије у ширем смислу. Тако како је он анализирао штедњу она спада пре у статику него у динамику, иако се он трудио да је формално динамизира.

Да резимирамо: да би предмет био динамичан мора бити од користи за земљу која се посматра. Затим, у динамичној економији има један ранг проблема по њиховој важности. Најзад, методологија мора бити комплексна, тј. проблем се мора изнети па ма којим средствима се служили.

Предраг Михаиловић